

Ғылыми мақала

FTAMP 15.31

<https://doi.org/10.55956/NPDH1726>

П.М. Махашова*

«Педагогикалық психология» кафедрасы магистр аға оқытушы
М.Х. Дулати атындағы Тараз университеті
Тараз, Қазақстан
mahashova1964@mail.ru

А.М. Байдалиева

«Педагогикалық психология» кафедрасы магистр аға оқытушы
М.Х. Дулати атындағы Тараз университеті
Тараз, Қазақстан
Baidaliev-a-sel@mail.ru

А.Н. Абдырахимова

6B01101 «Педагогика және психология» білім беру
бағдарламасының 3 курс студенті
М.Х. Дулати атындағы Тараз университеті
Тараз, Қазақстан
alua200318@gmail.com

СТУДЕНТТЕРДІҢ МЕДИА САУАТТЫЛЫҒЫН ДАМУ АРҚЫЛЫ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ

Аңдатпа. Мақала студенттердің медиа сауаттылығын дамыту арқылы қарым-қатынас құзыреттілігін қалыптастыруға негізделген. ЖОО-да ақпараттық технологияны жақсы игерген, шығармашылық қабілеті мықты, түрлі ақпараттарды талдай білетін құзыретті мамандарды даярлауға бағыттайды. Заманауи медиа материалдарын оқу процесінде қолдану барысында ақпаратты жинақтау мен тексеру және заманауи инновациялық технологиялық әдістерді кеңінен қолдана білуге жол ашады.

Студенттердің қарым-қатынас құзыреттілігін, ақпараттық-коммуникациялық технологияны қолдану негізінде медиа сауаттылығын дамыту саласында алынған ақпаратты іс-тәжірибесінде, кәсіби қызметінде, қандай да бір мәселелерді шешуде қолдана білуге үйретеді. Сонымен бірге, студенттерге түрлі ақпараттарды дұрыс қабылдауға, оны саралай білуге және қарым-қатынас арқылы құзыреттілік түсінігін қалыптастыруды көздейді.

Студенттердің медиа сауаттылығы арқылы ғылыми ізденістер, зерттеулер мен тәжірибелерге талдау және тұжырымдама жасауды қамтамасыз ететін шарттарды айқындауға негізделеді. Мультимедиялық құралдар – бейнелік және аудиоэффектілік, әртүрлі мультибағдарламалық мүмкіндіктерді интерактивті бағдарламалық жабдықтың басқаруымен орындалатын электрондық құжаттарды дайындау тәсілдерін жүзеге асыруға ой-тұжырымдар жасалынған.

Студенттердің медиа сауаттылығын дамыту арқылы қарым-қатынас құзыреттілігін қалыптастырудың психологиялық аспектілері

Алынған білім мен дағдылар барысында медиа сауаттылықты дамыту жолдарын анықтайды, студенттердің кәсіби құзыреттілігін қалыптастырады.

Тірек сөздер: *медиа сауаттылық, құзыреттілік, мультимедиялық құралдар, репрезентациялық жүйелер, интерактивті әдістер, ақпараттық, коммуникациялық технология.*

Кіріспе. Қазіргі уақытта қоғам үшін ақпарат құралдарын тиімді пайдаланып, ізгілікті адамгершілік құндылықтарды жаңарту және бәсекеге қабілетті, әлеуметтік-экономикалық талаптарға сай жаңа ұрпақ тәрбиелеу маңызды мақсат болып табылады. Бұл мақсатты жүзеге асыру үшін тұлғаның ақпараттық сауаттылығын арттырып, қоғамдағы өзгерістерге бейім мамандарды қалыптастыру қажет. Осы кезеңде бұқаралық ақпарат құралдарын (баспасөз, теледидар, кинематография, радио, видео және интернет желілері) кеңінен тарату барысында студенттік ақпарат ағыны жүріп жатыр. Бұқаралық ақпарат құралдары қол жеткізген ұғым, – бұл ұғым адамның мінез-құлқына, психикасына әсер етеді. Сондықтан қазіргі білім беру мен тәрбие саласының өзекті мәселелерінің бірі жастарға медиа білім беру болып табылады. Әлеуметтік желілер мен микроблогтар ақпараттық алаңдардың бір бөлігі ретінде өте тез таралуда. Медиалық платформалардың түрлері мен форматтары да тұрақты түрде өзгеріп, жаңарып отырады, бұл ақпаратты тарату әдістерін және тұтынушылардың оған деген қатынасын айтарлықтай өзгертеді [1,28].

Жаһандық дәуірінде ақпараттық технологияларды жақсы білетін, жоғары шығармашылық қабілеті бар, әртүрлі ақпаратты талдай алатын мамандарды даярлау – бүгінгі күннің негізгі мәселесі ретінде қарастырамыз.

Медиа білім беру мен медиасауаттылық – бұл бұқаралық ақпарат құралдарын тиімді пайдалану мен түсіну қабілетін дамытуға

бағытталған психологиялық ғылымдардың жаңа саласы. Бұл сала медиа өнімдерін бағалау, коммуникациялық дағдыларды жетілдіру және ұсынылған ақпараттың сапасын сараптау әдістерін үйретуді мақсат етеді. Медиа сауаттылық, коммуникативтік құзыреттілік пен білімнің маңыздылығын көптеген ғалымдар өз зерттеулерінде қарастырған, бұл қазіргі қоғамда медиа өнімдеріне сыни тұрғыдан қарауды қалыптастырудың өзектілігін айқындайды. Қазақстандық ғалымдар, атап айтқанда Г.К.Нұрғалиева, С.С.Құнанбаева, А.А.Жолдасбеков, А.А.Әмірбеков, Е.А.Абуов және Д.М.Джусубалиева өз зерттеулерінде білімді ақпараттандырудың түрлі аспектілерін қарастырған. Олар ақпараттық-коммуникациялық технологияларды психология тұрғысынан қолдану мәселелеріне көп көңіл бөлген. Бұл ғалымдар мектеп мұғалімдері мен жоғары оқу орындары оқытушыларының жаңа технологияларды тиімді пайдалануға дайындау мәселелерін зерттеп, осы саладағы психологиялық негіздерді түсіндірген.

Бүгінгі таңда бұқаралық ақпарат құралдарының адам өмірінің әртүрлі салаларына әсері күн санап артып келеді.

Қазақстан Республикасында бұқаралық медиа сауаттылықты қалыптастыру мәселелері әлі де мамандандырылған бейінді білім беру контекстінде қаралуда. Алайда, ел дамуға ұмтылады ақпараттық білім беру технологиялары. «Ақпараттық

Қазақстан-2020» мемлекеттік бағдарламасы қабылданды [2]. Бұл ақпараттық сауаттылық жүйесін дамытуға арналған «Жол картасы» болып табылады.

Медиа тұлғаның қалыптасуына әсер етіп қана қоймай, сонымен қатар оның теріс әсері белгілі бір дәрежеде жас ұрпақтың санасының дамуына әсер етеді. Сондықтан, осы медиа білім берудің негізгі міндеті қазіргі заманғы, жылдамдыққа тәуелді емес ақпаратты ажыратуға, ондағы пайдасы мен зиянын түсінуге, жеке тұлғаның сыни ойлауын дамытуға ықпал етеді.

Қазіргі ақпараттық және коммуникациялық технологиялар білім беру үдерісін жекелеуге мүмкіндік берумен қатар, бірнеше аспектілерден де көрініс табады:

– Медиа оқытудың әдіс-тәсілдері мен мазмұнына өзгерістер енгізу. Ақпараттық технологиялар дәстүрлі оқыту әдістерін өзгертіп, студенттерге интерактивті және мультимедиялық материалдар арқылы білім алуы жеңілдетеді. Бұл тәсілдер студенттердің қызығушылығын арттырып, білімді терең меңгеруге көмектеседі.

– Электронды медиа материалдардың тиімділігі. Цифрлық технологиялар білім алушыларға материалды терең түсініп, жақсырақ меңгеруге мүмкіндік береді. Видеолар, интерактивті курстар, және онлайн платформалар арқылы ақпаратты жақсырақ есте сақтауға болады, себебі бұл тәсілдер визуалды және дыбыстық элементтерді қосады.

– Тәрбиелік мәні. Ақпараттық технологиялар білім алушылардың танымын кеңейтуге және олардың мәдениетке деген көзқарасын қалыптастыруға көмектеседі. Оқу процесі дәстүрлі шектеулерден асып, студенттерді әртүрлі көзқарастармен

таныстырады, бұл олардың дүниетанымын кеңейтеді.

Оқу үдерісінде электронды медианы қолданудың психологиялық ерекшеліктері заманауи талаптарға сай мультимедиялық құралдарды тиімді пайдалану арқылы студенттердің жеке оқу қажеттіліктері мен ерекшеліктерін ескеруге мүмкіндік береді. Бұл білім алушылардың тәсіл білім беру процесін икемді және динамикалық түрде өзгертуге, мотивациясын арттыруға, сондай-ақ олардың ақпаратты қабылдауы мен меңгеруін оңтайландыруға негізделеді.

Медиа білім адамдарға ақпаратты еркін меңгеруге және цифрлық дәуірдегі мұғалімдер мен студенттердің құндылықтары мен көзқарастарын жүзеге асыруға мүмкіндік береді [3,25.36].

Бұл олардың жеке дамуына ғана әсер етіп қоймай, олардың әлеуметтік тұрғыда белсенді атсалысуын және интербелсенділігін күшейтеді. Ең бастысы, біз қарастырылып отырған мәселені тиімді шешуге байланысты студенттер психологиялық жағдайлар арқылы медиа сауаттылығын дамытумен қатар, қарым-қатынас арқылы құзыреттіліктерінің қалыптасатынына да қол жеткізеді.

Зерттеу шарттары мен әдістері. Қазіргі кезде медиа материалдарын оқу процесінде қолдану ақпаратты жинақтап, тексеруден бөлек, сыни ойлауды дамытуға мүмкіндік береді. Бұл процес ақпаратты талдай білуді, типтік қателіктерді анықтауды, қорытынды шығаруды және ақпараттық хабарламаның мағынасын дұрыс түсінуді үйретеді. Сонымен қатар, студенттердің коммуникациялық қабілеттерін қалыптастырудың негізгі тәсілі – ақпаратты дұрыс қабылдау, визуалды бейне жасау және сыни ойлауға бағыттайды [4].

Білім беру жүйесінде тұлғаның өзін-өзі дамытуы мен жетілуіне бағытталған демократиялық үрдіс қарқынды дамып келеді. Бұл бағытта бұқаралық ақпарат құралдарының рөлі зор, өйткені олар адамның ойлауын, дүниетанымын қалыптастыруда маңызды орын алады. Медиа сауаттылық студенттерге келесі мүмкіндіктерді ұсынады:

– Медианы шындықты құрастырудың маңызды құралы ретінде талдау және коммуникация дағдыларын дамыту;

– Әлеуметтік, мәдени, және психологиялық білім алу;

– Мәтінді бағалау және эстетикалық қабылдау қабілетін дамыту;

– Мәдени құндылықтарды, тәжірибелік мәнділікті, идеяларды тану және бағалау;

– Медиа материалдарды құрастыру, қабылдау, талдау және түрлі техникалық құралдарды пайдалану дағдыларын жетілдіру;

– Медиа материалдардың түпнұсқасын анықтау және оның психологиялық, әлеуметтік, мәдени негіздерін білу.

Медиа сауаттылықтың маңызы оның ақпаратты қабылдау мен талдауды тек қана білім емес, мәдениет, экономика, саясат, әлеуметтік жағдай сияқты кең ауқымды тұрғыдан үйретуін көздейді.

Т.Қаңлыбаеваның пікірінше, коммуникативті құзыреттілік – бұл адамның қарым-қатынас жасау мәдениетіндегі ерекшеліктерді іске асыру қабілеті. Бұл құзыреттілік жеке тұлғаның өзін-өзі жүзеге асыруына, өзін анықтауға дайындығын қамтамасыз етіп, оның ішкі әлемін дамыту мен қоршаған орта арасындағы үйлесімділікке қол жеткізуге мүмкіндік береді [5,57-60].

Құзыреттілік көзқарасының негізгі мақсаты – кәсіби, ғылыми, әдістемелік және өндірістік қызметтерді тиімді

орындай алатын, бәсекеге қабілетті маманды қалыптастыру. Бұл міндеттерге мыналар жатады: болашақ маманның кәсіби білімге және қызметке құндылықтық қатынасын дамыту, оның кәсіби әлеуетін арттыру, және тұлғаның қоғамдағы толық өзіндік қасиеттерін көрсетуге дайын болуын қамтамасыз ету [6].

Тұлға құзыреттілігі жеке адамның өзін-өзі тануға, әрекеттеріне баға беруге және кемшіліктерін түзетуге деген ұмтылысын дамытады. Сондықтан студенттердің медиа сауаттылық арқылы құзыреттілігін қалыптастыру маңызды әрі көп қырлы міндеттермен сипатталады.

Тұлға құзыреттілігін қалыптастыруда мынандай әдістерді атап өтуге болады:

Кейс әдісі, интерактивті сұхбат, іскерлік ойындар, Блум таксономиясы, сын тұрғысынан ойлау, тренингтік тәсілдер. Заманауи әдістерді тиімді пайдалану студенттердің құзыреттіліктерін арттыруға зор мүмкіндік береді. Ақпараттық технологиялар ғасырында жаңа технологиялар мен интерактивті тәсілдерді қолданудың маңыздылығы өте жоғары. Инновациялық тәсілдер оқу үдерісін тиімді ұйымдастырып, білім алушылардың танымдық қабілеттерін дамытуға ықпал етеді.

И.А.Зимнийдің құрылымдық компоненттеріне сүйене отырып, Е.В.Филатова мұғалімнің коммуникативті құзыреттілігінің моделін ұсынды. Бұл модель келесі компоненттерді қамтиды:

– Мотивациялық-құндылық компонент: мұғалімнің кәсіби даму мен өзін-өзі жетілдіруге дайындығын бейнелейді.

– Когнитивтік компонент: коммуникативтік құзыреттілік мәні мен оның рөлін терең түсіну қабілеті.

– Операциялық-белсенділік компонент: стандартты және стандартты емес жағдайларда құзыреттілік көрсету тәжірибесін қалыптастырады [7,105].

Студенттердің медиа сауаттылығы мен құзыреттілігін дамыту бойынша эксперименттік жұмыстарды жүзеге асыру тиімділік диагностикасы, мониторинг және дәлелдеу арқылы жүргізілді. Бұл әдіс оқу-тәрбие үрдісінде заманауи технологияларды қолданудың практикалық артықшылықтарын айқындауға мүмкіндік берді.

Медиа сауаттылық арқылы қарым-қатынасты қалыптастыру психология тұрғысынан цифрлық дәуір жағдайында табысты қарым-қатынасты қалыптастырудың маңызды факторы ретінде қарастырылады. Медиа сауаттылық ақпаратты қабылдау қабілетінен бөлек, когнитивтік, эмоциялық және әлеуметтік аспектілерді біріктіре отырып, сапалы қарым-қатынас орнатуға мүмкіндік береді [8,65].

Медиа сауатты адамдар өздерінің сөздері мен әрекеттерінің басқа адамдарға әсерін түсінеді, бұл онлайн ортадағы агрессия мен уытты әрекеттерді азайтады.

Зерттеу нәтижелері. Әлеуметтік бірігейлік теориясына сәйкес, медиа сауаттылық адамды жеке тұлға ретінде ғана емес, жаһандық медиа кеңістіктің мүшесі ретінде түсінуге көмектеседі. Бұл өз мінез-құлқы үшін жауапкершілікті қалыптастырады.

Медиа сауаттылық арқылы дамиды ақпаратты іріктеу қабілеті ақпараттық жүктемені азайтуға көмектеседі. Психологияда бұл жүктеме көбінесе алаңдаушылықты, күйзелісті және шаршауды арттырады. Тек маңызды ақпаратты таңдай білу когнитивтік денсаулықты сақтауға және қарым-қатынастың маңызды аспектілеріне назар аударуға мүмкіндік береді. Бұл кәсіби және білім беру саласында өте

маңызды, себебі қарым-қатынастың сапасы көбінесе берілетін деректердің дәлдігі мен анықтығына байланысты.

Медиа сауаттылықтың мәдениетаралық қарым-қатынастағы рөлі де зор. Бұл психологияда топаралық қабылдау аспектісімен тығыз байланысты. Медиа арқылы әртүрлі мәдени ерекшеліктерді зерттеу стереотиптер мен алдын ала пікірлерден арылуға көмектеседі. Адамдар басқа мәдениеттердің өкілдерін «бөтен» ретінде емес, қарым-қатынас бойынша тең серіктестер ретінде қабылдап, сенімді нығайтып, төзімділіктің дамуына жол ашады [9, 7556].

Техникалық дағдылар тұрғысынан медиа сауаттылық тек цифрлық арналар арқылы қарым-қатынас жасаудағы сенімділікті арттырып қана қоймай, сонымен бірге психологияда «технофобия» деп аталатын жаңа технологиялардан қорқуды азайтады. Мысалы, бейнеконференциялар немесе әлеуметтік желілер сияқты құралдарды тиімді пайдалана білу қарым-қатынас жағдайларына сәтті бейімделуге көмектеседі.

Сонымен қатар, медиа сауаттылық адамның эмпатиясын дамытуға да ықпал етеді. Медиа арқылы әртүрлі көзқарастарды зерттеу өзгеге жанашырлық таныту арқылы қабілетін арттырады және тиімді қарым-қатынас орнатуға мүмкіндік береді. Эмпатияға ие адамдар әдетте эмоционалдық байланыстарды оңай орнатады, бұл жеке және кәсіби өмірдегі өзара әрекеттестікті жақсартады.

Медиа сауаттылық эмпатия қабілетіне әсер етеді. Шектеулі ақпарат немесе «цифрлық қашықтық» жағдайында қарсыластың эмоцияларын дұрыс интерпретациялау қабілеті сәтті және психология тұрғысынан дұрыс қарым-қатынастарды құруға көмектеседі. Бұл аспект жастармен жұмыс

істегенде ерекше маңызды, өйткені интернет қауымдастықтары әлеуметтік бірегейлікті қалыптастыру және қоршаған әлемге деген қарым-қатынас үшін маңызды арналар болуы мүмкін.

Осылайша, медиасауаттылық тек қана технологияларды білу емес, сонымен қатар медиа ақпарат құралдарының жеке тұлғаның дамуына, психоэмоционалдық жағдайына және басқа адамдармен қарым-қатынасқа әсерін терең түсіну қабілеті болып табылады.

Медиасауаттылық ол тұлғалардың мәліметті қабылдай алуы, сараптау және дұрыс бағытта интерпретациялау қабілеттерін жетілдірді. Бұл когнитивтік процестердің маңызды элементі ретінде сыни ойлауды қалыптастырды. Ақпаратты бағалау және жалған мәліметтерді анықтау дағдылары адамның медиаконтентке деген саналы көзқарасын қалыптастырып, қарым-қатынас барысында дұрыс әрі дәйекті ақпарат алмасуға ықпал етеді. Сонымен қатар, медиасауаттылық есте сақтау және ақпаратты өңдеу қабілетін жақсартып, адамның кәсіби және әлеуметтік қарым-қатынастарын сапалы деңгейге көтереді.

Медиа кеңістіктің ең белсенді қолданушылары болғандықтан, олардың психологиялық дамуында медиасауаттылықтың рөлі ерекше. Бұл кезеңде жеке тұлға қалыптасып, өзін-өзі тану процестері белсенді жүреді. Студенттер медиаконтент арқылы өз қызығушылықтарын зерттеп, жеке көзқарастары дамып, медиасауаттылықтың арқасында қауіпсіз әрі саналы түрде жүзеге асады. Әлеуметтік желілердегі пікірталастар мен онлайн жобаларға қатысу олардың тіл табысу, топпен жұмыс істеу және жанжалдарды шешу қабілеттерін жақсартады. Медиасауаттылық интернет-тәуелділік

пен кибер-буллингтің алдын алуға мүмкіндік береді, бұл жасөспірімдердің психологиялық саулығын сақтауда маңызды рөл атқарады.

Білім беру жүйесінде медиасауаттылық ерекше орын алады. Оның оқу процесіне енгізілуі студенттердің сыни ойлауын, ақпаратты талдау және жүйелеу қабілеттерін жетілдіреді. Сондай-ақ, медиасауаттылық қарым-қатынас мәдениетін қалыптастыруға ықпал етеді, бұл өз кезегінде этикалық нормаларды ұстануға үйретеді. Мұғалімдер медиаресурстарды пайдалана отырып, оқыту үдерісін интерактивті және қызықты етеді, бұл тек білім алушылардың оқу үлгеріміне ғана емес, олардың эмоционалдық тұрақтылығына да оң әсер етті [10,32].

Зерттеу нәтижелерін талқылау.

Нәтижелер мен талқылаулар бөлімінде медиа сауаттылық ұғымы мен оның маңызы кеңінен қарастырылады. А.В.Шариков медиа-білім беру тұжырымдамаларының маңызды элементі ретінде «медиа-сауаттылықты» атап өтіп, оның білім беру процесіндегі басты мақсатты көрсететінін айтады. Осы түсінік аясында «медиа сауаттылық» және «медиа-білім беру» терминдері синоним ретінде қолданылып, адамның медиа хабарламаларға дұрыс жауап беру және оларды тиімді пайдалану қабілеттерін дамытуға байланысты.

Медиа сауаттылықтың басты мақсаты – тұлғаның коммуникациялық және ақпараттық сауаттылығын арттыру, оның медиа мәтіндерді дұрыс түсініп, бағалауы мен құрастыру қабілетінің дамуы болып табылады. Бұл көзқарасқа В.А. Монастырский де қолдау көрсетеді, ол медиа сауаттылықтың мәнін «медиа білімнің нәтижесі ретінде дұрыс қабылдау, түсіндіру, бағалау, сондай-ақ

медиа мәтіндерді құрастыру қабілеті» деп анықтаған.

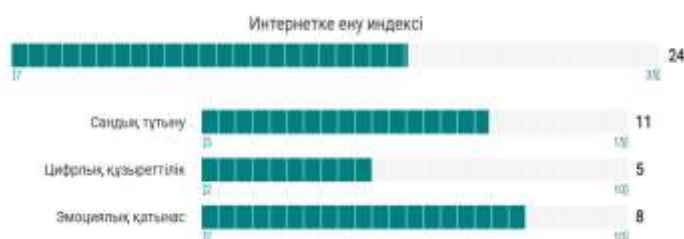
Студенттердің медиа сауаттылығын қалыптастыру барысында білім беру процесін жүйелі ұйымдастыру өте маңызды, себебі ол оқу тәрбие процесінің табысты болуының кепілі болып табылады. Қазіргі уақытта студенттерде түрлі ақпараттық технологияларды пайдалану мүмкіндігі бар, алайда бұл мүмкіндік теріс пайдалану мен компьютерлік ойындарға тәуелділік сияқты мәселелерді де туындатады. Осыған байланысты студенттердің медиа білім алу деңгейін анықтап, олардың оқу барысында қандай медиа құралдарды қолданатыны туралы мәліметтер жинақталды.

Медиасауаттылық қазіргі қоғамда қарым-қатынас құрудың, ақпаратты дұрыс қабылдаудың және эмоцияларды басқарудың негізгі құралына айналууда. Психологиялық тұрғыдан алғанда,

медиа сауаттылық адамның когнитивтік, эмоционалдық және әлеуметтік қабілеттерін дамытып, сапалы және саналы қарым-қатынас орнатуға мүмкіндік береді. Бұл дағды адамның жеке дамуына, кәсіби жетістігіне және әлеуметтік ортада сәтті бейімделуіне қажетті маңызды құрал болып табылады. Интернет-кеңістікке ену индексі – интернет-активтілігін бағалау үшін қолданылады.

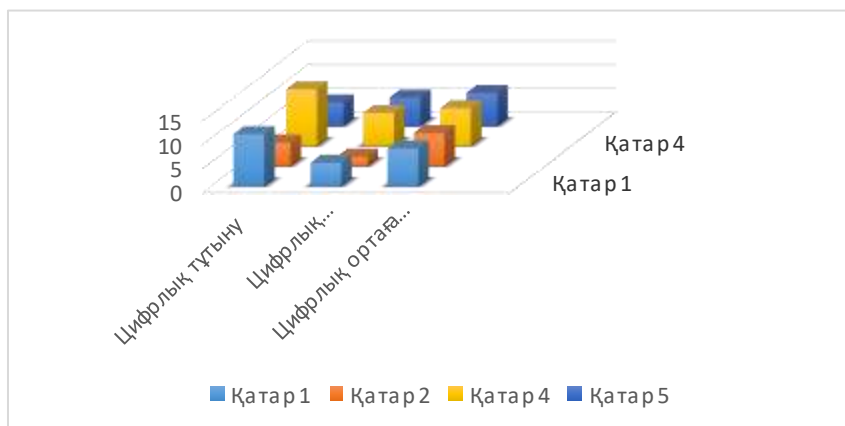
Интернет-кеңістікке ену термині адамның цифрлық виртуалды ортадағы белсенділігін сипаттайды, бұл анықтама теріс немесе клиникалық мән-мағынасыз. Бұл тұрғыда мінез-құлықтық, когнитивтік және аффективті аспектілер ерекшеленеді.

Интернет-кеңістікке ену индексінің шкаласын 1-сурет арқылы берілді.

Сурет 1. Интернет-кеңістікке ену деңгейінің нәтижесі.

Интернет-кеңістікке ену индексі – шкаласының 2-сурет арқылы көрініс интернет-активтілігін бағалау тапты.

Сурет 2. 5 тұлғаның Интернет-кеңістікке ену деңгейінің нәтижесі.

Студенттердің медиа сауаттылығын дамыту арқылы қарым-қатынас құзыреттілігін қалыптастырудың психологиялық аспектілері

Зерттеу аясында жеке тұлғалардың интернетке ену индексінің белсенділігінің дәрежесін зерттеуге арналған сауалнама өткізілді. Бұл сауалнамада келесі сұрақтар қамтылды:

1. Қаншалықты жиі интернетті пайдаланасың? (бір жауапты таңдаңыз)

- a. Интернетті мүлде пайдаланбаймын
- b. Аптасына бір-екі рет
- c. Күніне бір рет
- d. Күніне екі-үш рет
- e. Мен интернетте «тұрамын»

2. Күн сайын интернетте қанша уақыт өткізесің? (бір жауапты таңдаңыз)

- a. Бір сағаттан аз
- b. 1-3 сағат
- c. 3-5 сағат
- d. 6-8 сағат
- e. Интернетке үнемі қосылып тұрамын

3. Интернетпен таныс болғаныңа неше жыл болды?

- a. 1 жылдан аз
- b. 1-3 жыл
- c. 4-6 жыл
- d. 7-8 жыл
- e. 9 жылдан артық

4. Интернетті пайдаланушы ретінде өзіңді қаншалықты сенімді сезінесің? (бір жауапты таңдаңыз)

- a. Мүлде сенімсіз
- b. Өте сенімсіз
- c. Орташа сенімді
- d. Сенімді
- e. Өте сенімді

5. Интернетте болған кезде қандай эмоциялар мен сезімдерді сезінесің? (әр жолда бір жауапты таңдаңыз)

Эмоция	Өте жиі	Жиі	Уақыт өте келе	Сирек	Ешқашан
1. Қуаныш					
2. Қорқыныш					
3. Таң қалу					
4. Ұялу					

5. Қызығушылық					
6. Жек көру					
7. Қанағаттандыру					
8. Реніш					
9. Таңдану					

Сізге интернетті пайдалану бойынша бірнеше сұрақтарға өз пікіріңізді білдіру ұсынылады. Егер сіз тұжырыммен келіссеңіз, «Иә» бағанасында «+» белгісін қойыңыз, егер келіспесеңіз, «Жоқ» бағанасында «+» белгісін қойыңыз.

Сұрақ	Иә	Жоқ
1. Сен интернетті проблемалардан қашу немесе жаман көңіл-күйден арылу үшін пайдаланасың.		
2. Әрқашан интернетте жоспарлағаннан көп уақыт өткізесің.		
3. Интернет туралы ойлайсың, желіде болмаған кезде де.		
4. Желіден тыс болғанда, сен өзін басылған немесе алаңдаушылық сезінесің.		
5. Интернеттің әсерінен адамдармен қарым-қатынасыңды жоғалтуыңа немесе мектепке баруды тоқтатуыңа болады.		

7. Интернетте саған не ұнайды? (әр жолда бір жауапты таңдаңыз):

Сұрақ	Өте ұнайды	Ұнайды	Нем-құрайлы	Ұнамайды	Мүлдем ұнамайды
1. Әлеуметтік желілерде қарым-қатынас жасау					
2. Достармен чаттар мен мессенджерлерде сөйлесу					
3. Скайп арқылы сөйлесу					
4. Instagram жүргізу					

5. Виртуалды күнделік (блог) жазу					
6. Оқу мақсатында ақпарат іздеу немесе онлайн оқыту					
7. Мәдени және рухани даму үшін ақпарат жинау					
8. Бағдарламалар, музыка, суреттер, бейнемазмұн жүктеу					
9. Аудио жазбаларды тыңдау					
10. Бейнемазмұнды көру					
11. Елдегі және әлемдегі соңғы жаңалықтар мен оқиғаларды қадағалау					
12. Онлайн ойындар ойнау					
13. Интернет-акцияларға, дауыс беруге қатысу және т.б.					
14. Әр түрлі сайттарды қарау					
15. Тауарлар мен қызметтерді интернеттен іздеу және сатып алу					

Шкала 1. Цифрлық тұтыну – сұрақтар 1, 2, 6 бойынша жинақталған балдар саны.

Шкала 2. Цифрлық құзыреттілік – сұрақтар 3, 4 бойынша алынған балдар саны.

Шкала 3. Цифрлық ортаға эмоционалды қатынас – сұрақтар 5, 7 бойынша көрсетілген балдар сомасы.

Интернетке ену индексі – барлық шкалалардан алынған балдардың жиынтығы.

Кілттер шкал және «Интернет-кеңістікке ену индексі» сұрақнамасын өңдеу:

Сұрақ 1 - Жауаптың нөміріне сәйкес балдар саны есептеледі.

Сұрақ 2 - Балдар саны жауап нөміріне сәйкес келеді.

Сұрақ 3 - Балдар саны жауап нөміріне сәйкес келеді.

Сұрақ 4 - Балдар саны жауап нөміріне сәйкес келеді.

Сұрақ 5 - Тақ сандар бойынша балдар жиынтығынан жұп сандар бойынша балдар жиынтығы алынып, нәтижесі 9-ға бөлінеді. Мұнда:

«өте жиі» - 5 балл,

«жиі» - 4 балл,

«уақыт өте келе» - 3 балл,

«сирек» - 2 балл,

«мүлде болмайды» - 1 балл.

Сұрақ 6 - Әр «иә» жауабы үшін 1 балл қосылады.

Сұрақ 7 - Балдар саны 15-ке (жолдардың жалпы саны) бөлінеді. Барлық жолдар есепке алынады. Мұнда:

«өте ұнайды» - 5 балл,

«ұнайды» - 4 балл,

«бейтарап» - 3 балл,

«ұнамайды» - 2 балл,

«мүлде ұнамайды» - 1 балл.

Қорытынды. Медиа сауаттылық қазіргі қоғамда маңызды дағдылардың бірі болып табылады, себебі ол адамдарға ақпаратты дұрыс өңдеуге, талдауға және пайдалану арқылы саналы шешімдер қабылдауға ұмтылыс береді.

Зерттеу барысында білім беруді ақпараттандыру студенттердің қарым-қатынас сауаттылығын дамытуға және медиа құзыреттілігін қалыптастыруға бағытталған.

Медиа және құзыреттілік ұғымдарын меңгеруге байланысты мына төмендегідей мәні анықталды:

- алынған нәтижелер бойынша студенттердің медиа сауаттылығын дамытуға ынталандырды;

- медиа сауаттылық арқылы қарым-қатынас құзыреттілігін қалыптастыруға бағыттанып жасаған үлгілердің дұрыстығын дәлелдеді;

Зерттеу нәтижелері білім беру процесінде ЖОО студенттерінің медиа

сауаттылығын табысты қалыптастыруды қамтамасыз ететіндігін көрсетеді.

Ақпаратты жаңашылдық дәрежесі бойынша жан - жақты түсіндіріп,

саралап, құндылықтарға сүйене отырып, студенттердің медиа сауаттылығын қалыптастырдық.

Әдебиеттер тізімі

1. Медиа сауаттылық. Жоғары оқу орындарына арналған медиа және ақпараттық сауаттылық бойынша оқу құралы. [Мәтін]: //IREX Europe ұйымы Қазақстан, Қырғызстан, Тәжікстан, Түркменстан және Өзбекстан елдерінде жүзеге асырылған жобалар аясында әзірленген// IREX Europe, 2018.
2. Мемлекеттік бағдарлама «Ақпараттық Қазақстан-2020» [Мәтін]: [Электрондық ресурс] // Қазақстан Республикасының Электрондық үкіметі. – Кіру режимі: https://egov.kz/cms/kk/articles/gp_inf_kaz_2020 Қолжетімділік күні: 26.02.2016.
3. Игнатова, Н.Ю. Образование в цифровую эпоху: монография. [Текст] / Н.Ю. Игнатова. - Мин-во образования и науки РФ. –Нижний Тагил, 2017. – С. 25-36
4. Смагулов Е.Ж. Медиа білім берудің педагогикалық негіздері [Мәтін] / Е.Ж. Смагулов. - Молодой ученый. – 2016. – №5.2.
5. Қаңлыбаева, Д.Т. Оқушыларға коммуникативтік құзыреттілік білім берудің негіздері [Мәтін] / Д.Т. Қаңлыбаева // Білім әлемінде. – № 4(4). – 57–60-б.
6. Корастылева Л.А. Психология самореализации личности. [Текст] / Л.А. Корастылева. – М. 2015
7. Колмогорова, Л.А. Формирование коммуникативной компетентности личности [Текст] / Колмогорова // Барнаул – 2015
8. Шариков, А.В. Медиаобразование: Мировой и отечественный опыт. [Текст] / А.В. Шариков. – М.: Изд-во Академия, 2010. – 65с.
9. Медиаобразование сегодня: содержание и менеджмент / под ред. А.В.Федорова. [Текст]: – М.: Изд-во Гос. ун-та управления, 2002. – 755б.
10. Чёрный, Ю.Ю. Медийно-информационная грамотность в цифровом мире: как научить учителей [Текст] / Ю.Ю. Черный, Т.А.Мурована. – Москва: Институт ЮНЕСКО по информационным технологиям в образовании, Программа ЮНЕСКО «Информация для всех», 2021. – С. 32.

П.М. Махашова*, А.М. Байдалиева, А.Н. Абдырахимова

Таразский университет им. М.Х.Дулати, Тараз, Казахстан

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ФОРМИРОВАНИЯ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ СТУДЕНТОВ ЧЕРЕЗ РАЗВИТИЕ МЕДИАГРАМОТНОСТИ

Аннотация. Статья основана на формировании коммуникативной компетентности студентов через развитие медиаграмотности. В вузе ориентируется на подготовку компетентных специалистов, хорошо владеющих информационными технологиями, обладающих сильными творческими способностями, умеющих анализировать различную информацию. Обобщение и проверка информации в процессе использования современных медиа-материалов в учебном процессе и широкое применение современных инновационных технологических методов.

Обучает студентов развитию коммуникативной компетентности, медиаграмотности на основе использования информационно-коммуникационных технологий, умению использовать полученную информацию в практической, профессиональной деятельности, решении тех или иных проблем. Вместе с тем, студенты должны уметь

правильно воспринимать различную информацию, анализировать, дифференцировать ее и формировать понимание компетентности через общение.

Основывается на определении условий, обеспечивающих создание концепции и анализ научных исследований, исследований и практик посредством медиаграмотности студентов.

Мультимедийные средства-визуальная и аудиоэффектность, разработаны идеи для реализации способов подготовки электронных документов, реализуемых под управлением интерактивного программного оборудования с различными мультипрограммными возможностями.

Определяет пути развития медиаграмотности в ходе приобретенных знаний и навыков, формирует профессиональную компетентность студентов.

Ключевые слова: компетентность медиаграмотность, компетентность, мультимедийные инструменты, репрезентационные системы, интерактивные методы, информационный, коммуникационные технологии.

P.M.Mahashova*, A.M.Baidalieva, A.N. Abdyrahimova

M.Kh.Dulaty Taraz University, Taraz, Kazakhstan

PSYCHOLOGICAL ASPECTS OF DEVELOPING COMMUNICATIVE COMPETENCE IN STUDENTS THROUGH MEDIA LITERACY

Abstract. The article is based on the formation of communication competence through the development of media literacy of students. The University directs the training of competent specialists with good knowledge of Information Technology, strong creative abilities, ability to analyze various information. In the process of using modern media materials in the educational process, it opens the way to the accumulation and verification of information and the ability to widely use modern innovative technological methods. In the field of developing students' communication competence, media literacy based on the use of information and communication technology, they are taught to use the information obtained in case practice, professional activities, and solving any problems. At the same time, it provides students with the ability to correctly perceive various information, analyze it, and form an understanding of competence through communication. It is based on determining the conditions that ensure the analysis and formulation of scientific research, research and practice through the media literacy of students. Ideas have been developed for the implementation of methods for preparing electronic documents, which are implemented by multimedia tools – video and audio effects, various multiprogramming capabilities under the control of Interactive Software equipment. In the course of the acquired knowledge and skills, it determines the ways of developing media literacy, forms the professional competence of students.

Keywords: media literacy, competence, multimedia tools, representation systems, interactive methods, information, communication technologies.

References

1. Mediasauattylyk. ZHоғары оқу орындарына арналған медиа және ақпараттық сауаттылық бойынша оқу құралы [Media literacy. Manual on media and information literacy for

- universities] // prepared within the framework of IREX Europe projects in Kazakhstan, Kyrgyzstan, Tajikistan, Turkmenistan and Uzbekistan/ / IREX Europe, 2018
2. Memleketтік bardarlama «Ақпараттық Қазақстан-2020» [The state program "Information Kazakhstan 2020"] [Electronic resource] // Electronic Government of the Republic of Kazakhstan. – URL: http://egov.kz/wps/portal/Content?contentPath=/egovcontent/transports/communications/article/gp_inf_kaz_2020&lang=ru (accessed: 02/26/2016).
  3. Ignatova N.Y. Obrazovanie v cifrovuyu epohu: monografiya [Education in the digital age: a monograph] / Ministry of Education and Science of the Russian Federation. – Nizhny Tagil, 2017. – pp. 25-36
  4. Smagulov E. ZH. Media bilim berudің pedagogikalық negizderi [Pedagogical foundations of Media Education]: Molodoy ucheny. – 2016. – №5.2.
  5. Kanlybaeva D. T. Oқushylarға kommunikativtik қузыrettilik bilim berudің negizderi [Fundamentals of communicative competence education for students]: // in the world of Education. – № 4(4). - P. 57-60.
  6. Korastyleva L.A. Psihologiya samorealizacii lichnosti [Psychology of personal self-realization]: – M. 2015
  7. Kolmogorova L.A. Formirovanie kommunikativnoj kompetentnosti lichnosti [Formation of a person's communicative competence]: Barnaul – 2015
  8. Sharikov A.V. Mediaobrazovanie: Mirovoj i otechestvennyj opyt [Media education: World and domestic experience]: – M.: Publishing House of the Academy, 2010. – 65 p.
  9. Mediaobrazovanie segodnya: sodержanie i menedzhment [Media education today: content and management] / ed. by A.V.Fedorov. – M.: Publishing House of the State University of Management, 2002. – 755 p.
  10. Cherny Yu. Yu., Murovana T. A. Medijno-informacionnaya gramotnost' v cifrovom mire: kak nauchit' uchitelej [Media and information literacy in the digital world: how to teach teachers]: – Moscow: UNESCO Institute for Information Technologies in Education, UNESCO Information for All Program, 2021. – p. 32.

2.12.24 ж. баспаға түсті.

12.12.24 ж. түзетулермен түсті.

25.12.24 ж. басып шығаруға қабылданды.

Мақалаға сілтеме:

Махашова, П.М. Студенттердің медиа сауаттылығын дамыту арқылы қарым-қатынас құзыреттілігін қалыптастырудың психологиялық аспектілері [Мәтін] / П.М. Махашова, А.М. Байдалиева, А.Н. Абдырахимова // Dulary University Хабаршысы. – 2024. - №4. – Б. 176-187 <https://doi.org/10.55956/NPDH1726>

Copyright: © 2024 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY NC) license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).